SÄRSKILT UTTALANDE
2021-02-17 TRN 2021-0177

Tillväxt- och regionplanenämnden
Ärende 11

Stockholmsregionens utveckling under 2021 – Uppföljning av den regionala utvecklingsplanen RUFS 2050

Vänsterpartiet tackar för uppföljningsrapporten som visar läget i regionen i förhållande till RUFS 2050. Rapporten visar på en i vissa delar positiv utveckling, men tyvärr även på att mycket går åt fel håll och att den blågröna majoritetens politik inte förmår vända detta. Med det här särskilda uttalandet vill vi särskilt betona några viktiga områden. Vi vill också påminna om att rapporten inte ger någon helhetsbild av läget i regionen utan endast behandlar de områden som tas upp i RUFS 2050. Därmed utelämnas vissa viktiga aspekter.

I stora delar är vi överens med den blågröna majoriteten om beskrivningen av de problem som RUFS 2050 syftar till att lösa. Regionens klimatpåverkan måste minska, tillgången till bostäder som alla regionens invånare har råd med måste öka och fler måste få möjlighet till egen försörjning. Däremot skiljer sig våra förslag till lösningar radikalt. Medan majoritetens politik innebär ett småduttande som inte leder till någon varaktig förändring vill vi se en storskalig klimatomställning med ordentliga satsningar på den offentliga sektorn och på trygga jobb.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att politiken sedan länge har trätt tillbaka till förmån för marknadslösningar. Problemen det medför har blivit smärtsamt tydliga i och med coronapandemin. Ojämlikheten i samhället har bidragit till de höga dödstalen och regionen har varit dåligt rustad för att hantera effekterna av pandemin. Beredskapen för kriser har inte varit tillräcklig. Dessvärre är pandemin med största sannolikhet inte den sista stora kris som kommer att drabba vår region och därför borde Region Stockholm återta kommandot och ta helhetsansvar för utvecklingen i länet.

Trafik

Det mest väsentliga som Region Stockholm kan bidra med för att minska regionens klimatpåverkan är att minska utsläppen från transportsektorn. Vi behöver använda det transportsystem vi har på ett effektivare sätt. För att nå klimatmålet måste utsläppen minska betydligt snabbare än med de två procent per år som är den nuvarande takten. Därför är det grundläggande att öka kollektivtrafikens andel av de motoriserade resorna. Tyvärr har andelen av befolkningen som reser med kollektivtrafiken minskat drastiskt under pandemin. Andelen bilresor har ökat och bilen är det dominerande trafikslaget i regionen. Denna utveckling måste brytas. Det är glädjande att antalet laddningsbara bilar ökat markant i länet 2021, men trots detta är klimatpåverkan från transportsektorn fortsatt hög.

Det är en stor utmaning att få tillbaka resenärerna till kollektivtrafiken efter pandemin. Det innebär också svårigheter att få ihop ekonomin i kollektivtrafiken, med minskade biljettintäkter som på sikt kan leda till minskat utbud för att minska kostnaderna. Befintliga styrmedel som trängselskatt ska självklart användas för att hålla biltrafiken på en så låg nivå som möjligt. Vi anser att det är tydligt att arbetet för att fler ska resa kollektivt måste trappas upp avsevärt för att bidra till den nödvändiga klimatomställningen. Vi har stött det så kallade fördubblingsmålet: att kollektivtrafikens marknadsandel ska fördubblas från 2006 till 2030. Persontrafikens koldioxidutsläpp skulle då minska med drygt 24 procent och ge en samhällsekonomisk vinst på nästan fyra miljarder kronor. Andelen resor med cykel måste också öka.

I RUFS 2050 kom ordet resiliens med, vilket vi tycker är bra och sammanfattar den inriktning vi vill se, ett resilient samhälle som klarar förändringar. Men idag har vi i Region Stockholm inte ett resilient infrastruktursystem. Vi har flaskhalsar och sårbara partier. Vi måste använda befintliga och framtida styrmedel för att få ner antalet bilar på våra vägar och möjliggöra för fler att resa med kollektivtrafiken. Vi måste även bygga en region där färre är beroende av att resa långt varje dag och där transportarbetet totalt sett minskar. Arbetsplatser och bostäder ska byggas blandat. Vi måste åtgärda den snedfördelning som finns, med många arbetsplatser i norr och bostäder i söder. Detta måste ske genom aktiv och hållbar regional planering och inte med nya stadsmotorvägar.

Bostadsbyggandet, trafikbullernivåerna och kollektivtrafikens konkurrenskraft mellan de regionala stadskärnorna utgör områden som kräver ett fortsatt fokus för att uppnå en tillgänglig region med god livsmiljö. Det finns allvarliga målkonflikter mellan bostadsbyggande och tillgång till natur. Trafikleder skapar barriäreffekter och ger upphov till buller och luftföroreningar. Invånare i miljonprogramsområden drabbas särskilt av detta, men även många innerstadsgator har mycket dålig luft.

Klimat

De direkta utsläppen av växthusgaser minskar något. Minskningen är liten i förhållande till målet, varför utökade insatser behövs, framför allt inom transportsektorn. En fortsatt överflyttning från icke-förnybara till förnybara energikällor behövs för att länets energiproduktion ska baseras på 100 procent förnybar energi 2030. Ett ensidigt fokus på att minska utsläppen från transportsektorn kommer inte att räcka. Vi måste arbeta på alla fronter. Länets jordbruksmark och naturmark behöver bli kolsänkor i stället för utsläppskällor. Därför måste vi skapa förutsättningar för naturlig

kolinlagring genom att skydda naturmark, återställa våtmarker och uppmuntra hållbart bruk av åkermark.

Vi i Vänsterpartiet har länge varit tydliga med att vi måste mäta de konsumtionsbaserade utsläppen för att få en rättvisande bild av regionens klimatpåverkan. Det är missvisande att mäta utsläppen som produktionsutsläpp, eller utsläpp genererade inom regionen som geografiskt område, och inte ta med de utsläpp som skapas av våra flygresor utanför regionen och de varor och tjänster som produceras utanför regionen men konsumeras här. Vi är så klart glada för att konsumtionsperspektivet finns med i RUFS och ser det som oerhört viktigt att utsläpp per person alltid redovisas inklusive konsumtion. Tyvärr saknas mätdata och konsumtionsbaserade utsläpp mäts bara på nationell nivå. Vi vill kunna se de konsumtionsbaserade utsläppen även på regional nivå.

Återvinning av hushållsavfall har legat på låga nivåer under flera år. Målet är 70 procent insamling och i dagsläget ligger nivån på 32 procent, vilket är långt ifrån målet.

Bostäder
Det är allvarligt att vi ännu ett år inte når målen gällande bostadsbyggande. För tredje året i rad är ”tillkommande bostäder” ett icke uppnått mål. Den allvarliga bostadsbristen beror till största delen på att borgerliga politiker i allt för hög grad litar på att marknaden ska lösa våra behov. Delmålet att minst 22 000 bostäder per år ska tillkomma nås inte. 2020 blev utfallet 14 312 bostäder, ännu mindre än föregående år.

Stockholmsöverenskommelsen och Sverigeförhandlingen med både kollektivtrafik och bostäder är bra, men det finns problem i konstruktionen. Att kommunerna inom överenskommelsen ska vara med och delfinansiera tunnelbanans utbyggnad är kanske inte en dålig tanke. Men effekten av den finansieringsmodellen är att kommunerna löser de kostnaderna genom att sälja mark dyrt till de som ska bygga bostäder. Det gör att för mycket byggs i en prisklass där marknaden redan är mättad. Dyra bostadsrätter blir inte sålda och det är en delförklaring till att bostadsbyggandet har avtagit.

Efterfrågan på hyresrätter är däremot fortsatt hög och även dyrare hyresrätter blir uthyrda. Men det stora behovet är hyresrätter som utan att tulla på byggnormer ändå kan hyras av personer med osäkrare och lägre inkomster och av dem som har behov av att flytta från trångboddhet. En majoritet av regionens hushåll har med dagens finansiella villkor inte möjlighet att efterfråga en nyproducerad lägenhet.

Det krävs ett rejält omtag i bostadsplanerandet i kommunerna och en ny strategi för att i huvudsak bygga hyresrätter till rimliga priser. Då skulle byggtakten kunna öka igen och vi skulle kunna komma närmare målen. Vi anser att både kommunerna och regionen skulle behöva ta ett betydligt större politiskt ansvar för bostadsbyggandet genom att allmännyttan tillåts växa rejält och vi bör se över om vi kan starta ett regionalt byggbolag. Vi anser också att det är nödvändigt att samarbeta med den statliga nivån och se över hur subventioner och statsbidrag ser ut. Vi har gått från att bostadsbeståndet i regionen 1990 bestod av 60 procent hyresrätter till att det idag består av 36 procent hyresrätter – det är en utveckling i fel riktning. Vi behöver få stopp på ombildningar och istället bidra till att en betydande majoritet av nyproduktionen består av hyresrätter.

Folkhälsa
Utbildningsnivå och inkomst är de viktigaste förklaringarna till skillnader i hälsa och medellivslängd. Som en konsekvens av rådande pandemi minskade medellivslängden i Sverige 2020. De skillnader som syns i vaccinationstäckning är också ett tecken på de skillnader i hälsa som fanns sedan tidigare. Framförallt så finns det betydande inomregionala skillnader mellan olika sociala grupper och kommuner. Socioekonomiskt utsatta områden har en högre förekomst av trångboddhet, lägre nyttjande av grönområden samt mer exponering för buller. Ojämlikheten ökar och därför går Region Stockholm inte i riktning mot att vara en jämlik och inkluderande region. För att medellivslängden ska öka krävs stora insatser vad gäller utbildning, inkomst och boendesituation.

Pandemin har också påverkat hälsan bland gymnasieelever. Enligt Skolinspektionens rapport från vårterminen 2021 har distansarbetet påverkat många gymnasieelevers hälsa negativt både psykiskt och fysiskt.

För att vända det här krävs naturligtvis en annan politik på alla nivåer. En politik för arbete och sysselsättning åt alla med inkomster som det går att leva på, jämnare inkomstfördelning och bra arbetsvillkor. Det är oroande att långtidsarbetslösheten ökar och att människor som står långt ifrån arbetsmarknaden har haft svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. Det är väl belagt att det finns ett samband mellan arbetslöshet och försämrad hälsa.

När det gäller utbildning behöver vi en helt annan skolpolitik, utan marknadstänk och vinstintressen. Vi anser att alla regionens invånare ska omfattas av målet och få leva i en öppen, jämställd, jämlik och inkluderande region. Det är därför nödvändigt att uppmärksamma och planera för att utjämna och åtgärda den ökande ojämlikheten i regionen.

Arbetsmarknad
Under Coronapandemin har många blivit arbetslösa. Under 2021 har en viss återhämtning skett, men däremot har långtidsarbetslösheten ökat. Gruppen som har varit utan jobb två år eller mer har växt med 42 procent sedan 2019. Personer som står långt ifrån arbetsmarknaden, med kortare utbildning, utan fullständiga gymnasiebetyg, bristande kunskaper i svenska, yngre personer (18 - 24), personer över 55 år och personer med funktionsnedsättningar eller tidigare psykisk ohälsa har haft svårt att etablera sig på arbetsmarknaden.

Flera personalgrupper riskerar att slås ut från arbetsmarknaden på grund av strukturella förändringar inom olika branscher där även pandemin har en stor inverkan. Det gäller till exempel handelsbranschen där många kvinnor är över 55 år och har kortare utbildning. De riskerar att hamna i långtidsarbetslöshet vid omställning till ökad e-handel och färre fysiska butiker.

Det är mycket oroande att långtidsarbetslösheten har ökat. Risken är överhängande att man blir kvar i arbetslöshet och det är farligt för individen i form av framtida ohälsa. Vi behöver naturligtvis stärka arbetsförmedlingen och erbjuda olika typer av stöd och utbildningsinsatser, men också ställa större krav på arbetsgivare att kompetensutveckla i takt med att digitaliseringen fortskrider. Regionen måste ta ett större ansvar för möjligheten att yrkesväxla.

Borgerliga politiker föreslår fler ingångsjobb för lågkvalificerade, men lösningen är snarare fler trygga anställningar med goda arbetsvillkor och löner. Otrygga anställningar är förödande. Att inte kunna vara hemma när man är sjuk är en realitet för många timanställda. Äldreboende med hög andel tim- och bemanningsanställda drabbades hårt av covid-19 i Region Stockholm. För att jämlikheten ska öka och folkhälsan förbättras måste människor kunna leva på sin lön och kunna ha kontroll över sina liv.

Det är bra att skillnaden i förvärvsfrekvens mellan utrikes- och inrikesfödda minskar både för kvinnor och män. Som vi påpekat tidigare år skulle vi vilja se statistik över olika anställningsformer i uppföljningsrapporten, då anställningsform har inverkan på folkhälsan.

Vi vill se större fokus på hållbarhet och klimatomställning i regionens relationer med näringslivet. Regionen måste ställa skarpa krav både gällande detta och gällande bra arbetsvillkor och god arbetsmiljö i samband med stöd till företag.

Utbildning
Andelen gymnasieelever som inom tre år fullföljer sin utbildning går i rätt riktning. Dock är skillnaderna mellan regionens kommuner stora. Enligt SCB är en stor andel med svaga resultat i grundskolan ungdomar med föräldrar som endast har gymnasial eller förgymnasial utbildningsnivå samt ungdomar med utländsk bakgrund. Pandemin har påverkat hälsan bland gymnasieelever. Enligt Skolinspektionens rapport från 2021 har distansarbete påverkat många gymnasieelevers hälsa negativt både fysiskt och psykiskt. Det finns även könsskillnader där flickor i högre grad uppger en försämrad hälsa.

Om vi har en hög arbetslöshet, särskilt bland unga, samtidigt som vi har en volymmässigt stor kompetensbrist i flera branscher så är det ett tecken på att vi misslyckats med utbildningspolitiken. Det är ytterligare ett område där politiken i allt för hög utsträckning litat på marknadskrafterna.

Kultur
I RUFS konstateras att ett levande kulturliv är en självklar del av det demokratiska samhället och ett kännetecken för en dynamisk och attraktiv region. Det konstateras att kultur gör regionen till en plats att vilja bo i, verka på och besöka och att regionen ska verka för att tydligare ta tillvara kulturens inkluderande roll för demokrati och delaktighet. Den av fullmäktige antagna Kulturstrategi för Stockholmsregionen har utarbetats i linje med och samordnats med RUFS 2050. Där definieras i anslutning till målen i RUFS fyra insatsområden som regionen särskilt ska verka för:

- Öka tillgängligheten till och deltagande i kulturlivet
- Stärka möjligheterna till konstnärlig utveckling
- Omfatta digitaliseringens möjligheter och utmaningar
- Använda kultur och kulturmiljöer som resurs i samhällsplaneringen

Vi efterlyser i detta ärende en uppföljning av läget på kulturområdet i stockholmsregionen och hur arbetet går med att förverkliga målen för detta i RUFS och i kulturstrategin.

Vi efterlyser också en samordnad och effektiv strategi för att möta den mycket allvarliga krisen i regionens kulturliv som blivit följden av de nödvändiga restriktionerna under pandemin. Pandemin har förstås påverkat all verksamhet i regionen och till de ekonomiskt värst utsatta verksamheterna hör det publika kultur-, förenings- och nöjeslivet. Alla publika evenemang har ställts in eller skjutits upp, många tusen artister och företagare i branschen har i ett slag förlorat hela sin försörjning och en mycket bred publik har gått miste om sina upplevelser. Situationen inför det kommande året är fortsatt mycket osäker. En hög andel av de

verksamma i kulturbranschen har tvingats övergå till annan verksamhet. De ideella organisationerna och arrangörerna har tappat många medlemmar. Det behövs nu stora insatser för att rädda hela denna bransch och för att säkerställa att regionen i framtiden ska kunna leva upp till målsättningarna om att vara en attraktiv plats att bo i, verka i och besöka.